

Liliana Agache

NOTE PRIVIND CIRCULAȚIA UNOR TERMENI
ÎN EPOCA VECHE

**1. REGIONALISME LITERARE MOLDOVENEȘTI ÎNREGISTRATE
ȘI ÎN TEXTE PROVENIND DIN ALTE ZONE DIALECTALE**

artic „plângere, jalbă, petiție”

Termenul înregistrat la Ureche, Dosoftei și în *Pravila* din 1646 a fost considerat un regionalism literar moldovenesc (DLRLV). El a fost înregistrat însă și în *Anonymus Caransebesiensis*, ceea ce denotă că acest termen latin medieval era cunoscut și în cercurile culte din Banat.

fârtal „sfert”

Termenul, înregistrat ca regionalism literar transilvănean, fiind consemnat în *Catehismul* de la Buda (1780) și într-o scriere a lui Samuel Klein (DLRLV), apare atestat cu un secol înainte și în documente moldovenești (1642, DRH, XVII, A, Mold., XXVI, d. 378; vezi și 1643, DRH, XVII, A., Mold., XXVII, d. 173).

mâzdă „mită”

Față de atestările moldovenești consemnate în DLRLV, care pot fi completate și cu altele extrase din documente (1634, DRH, XVII, A., Mold., XXII, d. 150), semnalăm prezența lui și într-un text muntenesc (LEX 1683).

uric „act de proprietate”.

Față de atestările moldovenești cunoscute (DLRLV), care pot fi completate cu altele provenind din documente (1617, Sava, DP, I, d. 16; vezi și 1608, DIR, XVII, Mold., II, d. 192; Bianu, DR, d. 37; 1623, DIR, XVII, Mold., V, d. 333; 1634, DRH, XVII, A, Mold., XXII, d. 133; 1637, T. Bălan, DB, d. 44; 1641, DRH, XVII, A, Mold., XXVI, d. 171), menționăm și două atestări muntenesti (1647, DRH B; XXXII, d. 49; 1649, DRH, B, XXXIV, d. 26). Tot în această zonă apare consemnată și funcția *vornic de urice* (1650, DRH, B, XXXV, d. 208).

2. TERMENI SPECIFICI TEXTELOR MOLDOVENEȘTI¹

cupărel – diminutiv de la *cupar* „un boiernaș, ajutor al paharnicului, care umplea cu vin cupele la masă, după ce paharnicul umplea cea dintâi cupă” (DA, s.v. *cupar*).

Cu excepția DLRLV, care, deși nu citează cuvântul *cupărel*, înregistrează termenul *cupar* „ajutor de paharnic” și derivatul *cupărie* „serviciul administrației băuturilor”, celelalte dicționare cercetate de noi, inclusiv DA, nu-l consemnează pe *cupărel* nici în articolul termenului de bază, limitând perimetrul explicativ la lexemul *cupă*.

Este un termen consemnat de noi într-un singur document moldovenesc, la mijlocul secolului al XVII-lea (1642, DRH, XVII, Mold., XXVI, d. 25).

de istov „cu totul” (loc. adv.)

Cele mai vechi atestări ale acestei locuțiuni adverbiale provin, potrivit DA, s.v. *istov*, din texte scrise în secolul al XVIII-lea. O atestare mai veche ne întâmpină într-un catastif moldovenesc de la 1591: „*Ținutul Soroca: 1714 țirani de istov*” (catastif din DOC XVI, nr. LXXVIII, 1¹/7).

Cu acest sens, locuțiunea circula în Moldova și în secolul trecut (vezi DA, s.v. *istov*).

ferâie „taxă pentru obținerea titlului executor”

Deși termenul a fost înregistrat numai în documente moldovenești, în DA nu se specifică că este un moldovenism. Conform atestărilor consemnate în antologiile istoricilor pentru epoca veche și înregistrărilor găsite în sursele lexicografice consultate de noi, taxa se percepea cel puțin din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (1582–1583; DERS, p. 79).

Cuvântul a avut o existență scurtă, limitată numai la secolul al XVII-lea.

¹ Consemnăm în continuare termeni care în dicționarele limbii române nu sunt însoțiți de indicația „Mold.”. Pentru alți termeni dialectali moldovenești din epoca veche, vezi articolele noastre: *Nume de dări în documente particulare moldovenești din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în volumul *Floarea darurilor. In memoriam Ion Gheție*, volum îngrijit de Violeta Barbu și Alexandru Mareș, Editura Academiei, București, 2006, p. 35–46; *Unități de măsură în documente particulare moldovenești de la începutul secolului al XVII-lea*, în LR, LV, nr. 5–6, 2006, p. 245–252; *Observații asupra unor regionalisme moldovenești de la începutul secolului al XVII-lea*, „Limbaje și comunicare”, vol. IX, Suceava, Universitatea „Ștefan cel Mare”, 2007, p. 129–141; *Contribuții privitoare la circulația unor regionalisme moldovenești din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Limba și literatura. Repere identitare în context european*, Lucrările celei de-a VI-a Conferințe internaționale a Facultății de Litere, Pitești, 23–25 mai 2008, volumul I, Pitești, 2008, p. 7–15.

Cele mai multe atestări aparțin primei jumătăți a acestui secol: *ferâie*, *herâie* (1639, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 154; vezi și DRH, XVII, A., Mold., XXV d. 231; 1640, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 411; 1641, DRH, XVII, A., Mold., XXVI, d. 42; Iorga, SD, XXII d. I; 1642, DRH, XVII, A., Mold., XXV, d. 379).

svedenic „cumnat”

Neînregistrat în dicționare, termenul apare în *Pravila ritorului Lucaci* din 1581, text moldovenesc: „Că nu se poate tatăl cu feciorul a se împreuna cu două a doaoale veere, că-și vor fi în loc de tată și fiuu, svedenici”².

Cuvântul a mai fost întâlnit într-un text ardelenesc din 1627, unde prezența lui a fost atribuită mitropolitului Dosoftei, originar din Moldova (Mareș, *Scriere*, p. 97–98).

ABREVIERI

Anonymus	= <i>Dictionarium Valachico-Latinum. Primul dicționar al limbii române.</i>
Caransebiensis	Studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, București, 2008.
Bălan, DB	= <i>Documente bucovinene</i> , vol. I–V, Cernăuți, vol. I (1507–1653), 1933; vol. II (1519–1662), 1934; vol. III (1573–1720), 1937; vol. IV (1720–1745), 1938; vol. V (1745–1760).
Bianu, DR	= <i>Documente românești</i> , partea I, tom I, fasc. 1–2, 1576–1832, București, 1907.
DA	= <i>Dicționarul Academiei</i> , București, 1913–1949.
DERS	= Gheorghe Bolocan, Virgil Nestorescu, Ion Robciuc, Corneliu Reguș, Aspazia Reguș, Mile Tomici, Ion Ciocea, Olimpia Guțu, Cornelia Popescu, coordonator Gheorghe Bolocan, <i>Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374–1600</i> , București, 1981.
DIR, Mold.	= <i>Documente privind istoria României. Veacul XVII</i> . A. Moldova, vol. I–V, București, 1952–1957.
DLRLV	= Mariana Costinesu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, <i>Dicționarul limbii române literare vechi (1640–1780) Termeni regionali</i> , București, 1987.
DOC XVI	= <i>Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea</i> , text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș, Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareș, Editura Academiei, București, 1979.
DRH, A. Mold.	= <i>Documenta Romaniae historica, A. Moldova</i> , vol. XIX, XXII–XXVII, București, 1969–2005.
DRH, B. ȚR	= <i>Documenta Romaniae historica, B. Țara Românească</i> , vol. XXI, București, 1965, vol. XXII, București, 1969.
Iorga, SD	= Iorga, N., <i>Studii și documente cu privire la istoria românilor</i> , București, 1906–1913.

² Ediție I. Rizescu, București, 1971, p. 179.

- LEX 1683 = *Lexicon slavo-român*, ms. BAR 1348, din 1683.
 Mareș, *Scriere* = *Scriere și cultură românească veche*, București, 2005.
Pravila ritorului Lucaci = Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Răzescu, București, 1971.
 Sava, DP = Sava, Aurel, *Documente putnene*, vol. I Focșani, 1929, vol. II, Chișinău, 1931.

NOTES SUR QUELQUES TERMES DU ROUMAIN ANCIEN

(Résumé)

Cette recherche se penche sur la circulation, dans le roumain ancien, de quelques termes régionaux ou littéraires.

Cuvinte-cheie: regionalisme, Moldova, arii de expansiune, secolele XVI–XVIII.

Mots-clés: termes régionaux, Moldavie, régions d'expansion, XVI-ème–XVIII-ème siècles.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

Cristina-Ioana Dima

PRIMELE TRADUCERI ROMÂNEȘTI ALE *ACATISTULUI MAICII DOMNULUI*

Istoria *Imnului Acatist al Maicii Domnului* povestește că la anul 626, locuitorii Constantinopolului asediat de perși, cu mult mai numeroși decât armatele imperiale, au înălțat o serie de rugăciuni care aveau să se constituie apoi într-un imn închinat Maicii Domnului. Bătălia a fost câștigată de creștini, imnului i s-a mai adăugat o strofă, *praemium*, de către patriarhul Sergiu, iar cântecul de slavă a devenit și cântec de victorie fiind numit *acatist* pentru că, în timp ce se cânta, toată suflarea cetății stătea în picioare¹. De-a lungul vremii, intonarea imnului izbăvește orașul de invaziile arabe, în 673 sub împăratul Foiginatos și în 717/718 sub Leon al III-lea². De atunci el este întotdeauna legat de momentele de cumpănă fie ale unei anumite comunități, fie ale indivizilor.

¹ Din grecescul *Ἀκάθιστος*, cf. DA, s.v. *acatist*.

² Povestea *Acatistului* circula ca text de sine stătător în culegerile de vieți de sfinți. Iată începutul unei astfel de *Istorie de mult folos* transcrisă dintr-un manuscris din secolul al XVIII-lea: „Din scripturi vechi, așezată arată aducerea aminte de minunea cea mare ce s-au făcut când persii varvarii au încungiuat cu oaste Țarigradul carii au perit după giudecata lui Dumnedzău și cetatea au rămas nestrucată prin rugăciunile Preacuratei, stăpânei noastre Născătoare și de atunci să cântă Acatistul, cântare de mulțumită Preasfintăi Maicii lui Dumnedzău.”, mss. rom. 4035, Biblioteca Centrală Universitară, Cluj, f. 32^v